СЕКЦІЯ 3. Педагогічна та корекційна психологія

Якимчук І.П.

Кандидат психол. наук, доцент кафедри психології

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

ТРЕНІНГ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ

Важливим завданням сучасної системи освіти є формування творчої особистості. Відомо, що провідну роль у спонуканні особистості до творчої діяльності є розвиток її мотиваційної сфери. Незважаючи на постійне вдосконалення навчального процесу, впровадження нових підходів і методів, спрямованих на розвиток творчого мислення учнів, ці заходи не завжди дають бажаний ефект через зниження мотивації. Саме такі процеси можна спостерігати в підлітковому віці, який характеризується виникненням ієрархії мотивів, стійкості домінуючих мотивів, формуванням та закріпленням стильових характеристик мислення.

Розробка проблеми розвитку мислення в підлітковому віці здійснювалася у працях П.П.Блонського, Л.С. Виготського, Г.С. Костюка, С.Л. Рубінштейна, М.Н. Шардакова, В.В. Давидова, З.І. Калмикової, В.А. Крутецького, Ж. Піаже та ін. Мотиваційна регуляція діяльності представлена в дослідженнях М.Р. Гінзбурга, А.К. Маркової, О.М. Матюшкіна, Е.Д. Телєгіної Д.І. Фельдштейна, та ін. У ряді праць показано вплив мотивації на ефективність діяльності (В.А.Асєєв, Т.Г.Богданова, Є.П.Ільїн, Т.С.Кудріна, О.К.Тихомиров, М.Г.Ярошевський, Х.Хекхаузен, Д.С.Макклеланд та ін.). Дослідники виокремлювали групи мотивів і описували їхні властивості, які можна усвідомлено використовувати в управлінні власною активністю і творчою діяльністю. Стосовно підліткового віку ці питання залишилися поза увагою дослідників. Зокрема, недостатньо розроблені питання, що стосуються динаміки творчого мислення залежно від специфіки домінуючих мотивів,

впливу мотивів на розвиток вербального і невербального мислення, вплив можливостей цілеспрямованого формування творчого мислення підлітків за допомогою перетворення їхньої мотиваційної сфери.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування програми розвитку мотиваційної сфери особистості в підлітковому віці. При розробці програми розвитку мотиваційної сфери особистості ми ґрунтувалися на положенні С.Л. Рубінштейна про те, що мотивація являє собою детермінацію, яка реалізується через психіку [3].

При організації мотиваційного тренінгу ми враховували вікові особливості підлітків, їхню спрямованість, інтереси, прагнення. В основу мотиваційного тренінгу покладена ідея про те, що перетворення мотиваційної сфери підлітків приведе до більш інтенсивного і гармонійного розвитку інтелектуальних і творчих компонентів особистості. У ході тренінгу відбувається постійне спонукання до виконання певної діяльності, орієнтування на досягнення певного результату, підтримки енергії і наполегливості, подолання незацікавленості, апатії і втоми.

В основу ми поклали припущення про те, що на основі формування засобів мотиваційної регуляції і стійкого взаємозв’язку когнітивних і особистісних компонентів, процес творчого мислення підлітків буде здійснюватися на вищому рівні.

Метою формувального експерименту є удосконалення і розвиток учбової мотивації, домінуючих мотивів шляхом включення підлітків до активної інтелектуальної діяльності (розв’язання творчих задач).

Програма розвитку мотиваційної сфери включала основні технології:

1.Проблематизація свідомості суб’єкта - передбачає спрямованість учнів на аналіз власного актуального стану стосовно себе, інших, світу. Важливими завданнями даної технології є: зв’язок моделі сьогодення і майбутнього учнів, робота з елементами структури самосвідомості особистості, оволодіння технологіями саморефлексії і рефлексії соціальної ситуації, перетворення проблемних ситуацій в розвивальні.

2. Можливість відповідального вибору — варіативність свідомості, де важливим є здійснення пошукової поведінки в ситуації прийняття рішення, вміння прогнозувати соціальні ситуації.

3. Пошук і використання засобів для реалізації вибраної альтернативи - робота з підлітками будується за принципом вивчення себе і ситуації, де важливо навчитися володіти навичками передачі поведінкового знання, особистісних умінь.

4. Організація власної життєдіяльності — усвідомлення себе як засобу досягнення власних цілей. Це передбачає надання підліткам допомоги в побудові програми саморозвитку, яка відповідає прийнятому рішенню, розвиток у них навичок самоконтролю в досягненні поставлених цілей.

Програма мотиваційного тренінгу включала три етапи.

I — етап орієнтувальний – тривав 2 заняття.

Мета — емоційне об'єднання учасників групи, активізація бажання удосконалюватися. Зміст занять складають психотехнічні вправи, спрямовані на самовизначення і самоусвідомлення своїх особистісних якостей, визначення специфіки здібностей та інтересів.

II - розвивальний – тривав 25 занять.

Мета - формування учбової мотивації, широкого спектру здібностей, визначення кола стійких інтересів, формування навичок самоаналізу, внутрішніх критеріїв самооцінки, цінностей, критеріїв, переконань, які допомагають у досягненні важливих завдань, формування стратегій прийняття рішень.

III — етап закріплення – тривав 1 заняття.

Мета — актуалізація особистісних ресурсів, створення умов для застосування знань, умінь і навичок у повсякденному життя.

Кожне заняття проводилося в стандартній формі і включало в себе такі етапи:

1. Вступна частина. Здійснюється мобілізація уваги, формування інтересу до заняття, актуалізація нових знань.

2. Основна частина. Розвиток мотиваційної царини підлітків.

3. Заключна частина. Підведення підсумків заняття, планування.

При проведенні занять використовувалися ігрові методи, методи групової дискусії, ділові ігри, розв'язання проблемних ситуацій, проективні методики малюнкового і вербального типів.

З метою перевірки дієвості мотиваційного тренінгу після проведення формувального експерименту проводився контрольний зріз для виявлення закономірностей динаміки творчих компонентів мислення і показників мотивації.

Специфіка мотиваційного тренінгу на відміну від традиційних комунікативних і особистісних тренінгів полягає в тому, що важливим завданням кожного заняття є створення мотиваційного поля готовності. Мотиваційна готовність - відповідний емоційний та інтелектуальний настрій суб'єкта до свідомої роботи зо власною свідомістю. Ця готовність виявляється у ході бесіди і проводиться в режимі вільної дискусії.

Після використання програми розвитку мотиваційної сфери підлітків проводився контрольний замір для вимірювання основних показників мотивації та творчого мислення. З цією метою для вивчення показників творчого мислення використовувалися методики П.Торренса і Д.Гілфорда, для вивчення показників мотивації - методики Є.П. Ільїна [1], В.П. Шумана, Ж. Ньюттена, Л.М.Фрідмана, Т.Д. Пушкіної, В.Г. Леонтьєва[2].

У контрольному дослідженні аналізувалося виконання підлітками контрольних завдань з метою визначення змін у показниках творчого мислення і мотивації. Аналіз одержаних даних свідчить про те, що після застосування програми розвитку мотивації в досліджуваних експериментальних груп відбулися значущі зміни практично за всіма показниками творчого мислення.

Аналізуючи загальний рівень розвитку творчого мислення, виявлено, що після використання програми розвитку мотиваційної сфери в контрольних класах загальний рівень розвитку майже не змінився, водночас в експериментальних класах показники з низького рівня розвитку творчого

мислення перемістилися на середній і високий рівні. При цьому у два рази збільшилася кількість учнів, що мали високий рівень розвитку творчого мислення. Виявлені значущі відмінності між показниками творчого мислення та мотивації в досліджуваних експериментальних і контрольних класів свідчать про ефективність використання програми розвитку мотиваційної сфери в підлітків протягом відносно незначного проміжку часу.

Крім цього, у підлітків підвищився рівень усвідомлюваності домінуючих мотивів (пізнавальний мотив, мотив майбутньої професії). Це особливо стосується пізнавального мотиву: для 70% підлітків експериментальних класів цей мотив набув високих показників значущості і важливості. Мотиви «внутрішнього фільтру», цільового блоку набули більшої значущості і актуальності.

Література:

1. Ильин Е.П Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин - СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 512 с.

2. Леонтьев В.Г. Мотивация и психологические механизмы ее формирования / В.Г. Леонтьев – Новосибирск: ГП «Новосибирский полиграфкомбинат», 2002. – 264 с.

3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн – СПб.: Питер, 1999. – 688 с.